

บทที่ 4

บทสรุป

ในส่วนต้น ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงแนวคิดต่างๆ ในปรัชญาวิทยาศาสตร์มีผลต่อความเป็นภววิสัยของความรู้ทางวิทยาศาสตร์รวมถึงสถานะของตัววิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ทักษะของพวกแนวคิดกระแสหลักในปรัชญาวิทยาศาสตร์ซึ่งเชื่อว่าวิทยาศาสตร์ให้ความรู้เกี่ยวกับโลกอย่างที่เป็นอยู่ได้ เพราะข้อความเชิงสังเกตเป็นสิ่งที่ได้มาจากประสบการณ์เกี่ยวกับโลกโดยตรง แต่ความเชื่อเช่นนี้ถูกท้าทายจากข้อโต้แย้งที่สำคัญคือ ปัญหาการพ่วงมากับทฤษฎีของการสังเกตซึ่งทำให้เห็นว่าการสังเกตเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดด้วยทฤษฎีอยู่แล้ว ทำให้ข้อความเชิงสังเกตไม่สามารถใช้ยืนยันความถูกต้องของทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ได้ และเมื่อเราผนวกข้อถกเถียงนี้กับทักษะของคุณที่เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงในวิทยาศาสตร์ไม่ใช่เพื่อนำไปสู่ความจริง แต่เป็นเพียงการเปลี่ยนแพราโดมที่ครอบแนวคิดเก่าถูกแทนที่ด้วยกรอบแนวคิดใหม่เท่านั้น ทำให้ไม่อาจนำมาประเมินด้วยเกณฑ์เดียวกันได้ และไม่อาจบอกได้ด้วยว่าทฤษฎีหนึ่งๆ นั้นสามารถให้ความรู้ที่เป็นภววิสัยในแบบที่พวกแนวคิดกระแสหลักในปรัชญาวิทยาศาสตร์แสวงหาได้จริงหรือไม่

ความเข้าใจข้างต้นนำไปสู่มุมมองใหม่ในการเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์ตามทักษะแบบองค์รวมนิยม ที่เห็นว่าวิทยาศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในวิทยาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาและขึ้นกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดแบบ strong programme ได้พัฒนาแนวความเข้าใจนี้เป็นความคิดที่บอกว่าวิทยาศาสตร์มีฐานะเป็นเพียงความรู้เชิงสังคมแบบหนึ่งเท่านั้น และความรู้ทางวิทยาศาสตร์เองก็เป็นสิ่งสัมพัทธ์โดยขึ้นกับบริบทของสังคมขณะนั้น หากแนวคิดนี้ถูกต้อง สิ่งที่ตามมาก็คือ การแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นทางการวิสัยในความหมายที่เป็นภาพสะท้อนของโลกที่อย่างเป็นทางการก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เสนอข้อโต้แย้งของลองจिनที่เห็นว่า แม้บริบททางสังคมจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่กระบวนการสังคมนั้นเองก็สามารถนำมาใช้เป็นตัวกลั่นกรองคุณค่าที่เป็นอคติบางอย่างออกไป และทำให้ถือได้ว่าวิทยาศาสตร์เป็นกระบวนการหาความรู้ที่ยังคงความเป็นภววิสัยอยู่ได้ ซึ่งความเป็นภววิสัยในทักษะของลองจिनมีรากฐานทางญาณวิทยาของลองจिनอยู่บนความเชื่อที่ว่า การแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต้องถูกกำหนดด้วยความเชื่อเบื้องต้นที่เป็นตัวเชื่อมโยงหลักฐานเข้ากับสมมติฐาน และช่องว่างนี้เองที่เป็นทั้งหนทางที่ทำให้คุณค่าบางอย่างแฝงเข้ามาจนทำให้วิทยาศาสตร์แปดเปื้อนไปด้วยสิ่งที่เป็นอัตวิสัย และเป็นหนทางที่ทำให้เราจะสามารถชำระล้าง “วิทยาศาสตร์ที่ไม่ดี” เช่นนั้นได้ด้วย

กระบวนการเชิงสังคมที่ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ (transformative criticism) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าลองจินตนาการใช้ความหมายของความเป็นภววิสัยของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในความหมายที่แตกต่างไปจากแนวคิดกระแสหลักในปรัชญาวิทยาศาสตร์ คูห์น และ strong programme (ที่ใช้ในความหมายว่าเป็นภาพสะท้อนที่ตรงกับโลก) หากแต่ลองจินตนาการใช้ในความหมายที่เป็นเพียงความรู้แบบอัตวิสัยร่วม (intersubjective) หรือเป็นข้อตกลงร่วม (consent) เท่านั้น

ในทัศนะของผู้เขียนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นภววิสัยนั้นหมายถึงความรู้ที่เป็นเป็นภาพสะท้อนที่ตรงกันกับโลก ดังนั้น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ความรู้แบบอัตวิสัยร่วมหรือข้อตกลงร่วมของลองจินตนาการนั้นไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความรู้ที่เป็นภววิสัยได้

นอกจากนี้ ผู้เขียนก็ยังคงมองว่าหลักการของลองจินตนาการนั้นมีข้อจำกัดบางประการที่ไม่อาจให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มีความเป็นภววิสัยในความหมายของความรู้ที่ผ่านการมีฉันทามติร่วมกันของนักวิทยาศาสตร์ได้ ซึ่งถึงแม้ว่าบาร์เวล [Barwell, 1994] จะได้พยายามปรับปรุงทัศนะของลองจินตนาการให้รัดกุมขึ้น โดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่ว่า ชุมชนที่ทำการวิพากษ์วิจารณ์นั้น อาจมีคุณค่าหรือความเชื่อเบื้องหลังบางอย่างร่วมกันอยู่ทั้งชุมชนก็เป็นได้ จนทำให้ไม่อาจกล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า ความเห็นร่วมที่กลั่นกรองได้นั้นจะปลอดไปจากคุณค่าที่ยังสามารถตั้งข้อสงสัยได้อยู่อย่างแท้จริงได้ แต่การเสนอให้มีการนำญาณวิทยาเชิงจุดยืนเข้ามาแก้ปัญหา เพราะเห็นว่าการได้มีมุมมองที่หลากหลายจะทำให้มองเห็นปัญหาที่ซ่อนเร้นอยู่ได้ครบถ้วนและยังอาจทำให้เกิดการยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงได้นั้น ผู้เขียนวิเคราะห์ให้เห็นว่ายังคงไม่อาจช่วยแก้ปัญหาที่แท้จริงที่แนวคิดของลองจินตนาการต้องเผชิญได้เท่าใดนัก โดยสิ่งที่เป็นปัญหามีอยู่สองประการ ประการแรกคือ แนวคิดญาณวิทยาเชิงจุดยืนมีข้อบกพร่องในแง่ที่ว่าไม่อาจแสดงผลได้ว่าเหตุใดจุดยืนแบบหนึ่งจึงมีสถานะทางญาณวิทยาที่ดีกว่า ยกเว้นเสียแต่จะเชื่อไปก่อนแล้วว่าจุดยืนนั้นดีกว่า นอกจากนี้ ยังคงไม่มีตัวอย่างทางประวัติศาสตร์ที่จะมาสนับสนุนว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญๆ ในวิทยาศาสตร์เป็นผลมาจากการนำจุดยืนที่อยู่ข้างนอกชุมชนวิทยาศาสตร์เข้ามาวิพากษ์วิจารณ์

ประการที่สอง เป็นประเด็นเรื่องข้อจำกัดของการใช้กระบวนการเชิงสังคมตามแนวคิดของลองจินตนาการ โดยผู้เขียนได้ชี้ว่า ในบางกรณี การหาฉันทามติเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะกระทำได้ในทางปฏิบัติ เนื่องจากอาจเป็นไปได้ที่สมมติฐานหรือทฤษฎีที่ต่างกันยังคงเป็นผลมาจากการเชื่อในแพรวาโดมที่ต่างกันอยู่ เช่นกรณีของความเชื่อแพทย์แผนจีนกับแผนตะวันตก ซึ่งอาจทำให้ไม่สามารถหาจุดร่วมที่จะนำมาสู่การวิพากษ์วิจารณ์ในทฤษฎีของอีกฝ่ายได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอของลองจิโนจะทำให้ไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจนของการแยกสิ่งที่เป็นวิทยาศาสตร์ออกจากสิ่งที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ลองจิโนยังอธิบายไม่ชัดว่าคุณค่าใดบ้างที่สำคัญต่อวิทยาศาสตร์ที่เราควรจะคงไว้ เพราะสิ่งหนึ่งที่ควรตระหนักก็คือ การได้มาซึ่งฉันทามติโดยใช้กระบวนการเชิงสังคมนั้น ก็ยังไม่ได้รับประกันว่าจะปลอดจากคุณค่าได้ทั้งหมดได้จริง

ข้อเสนอแนะของผู้เขียนในที่นี้ก็คือ การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาต่อไปจากจุดนี้ ควรลองไปพิจารณาทัศนะของฝ่ายที่เห็นว่าวิทยาศาสตร์เป็นความรู้เชิงสังคม แต่ยังคงเชื่อว่าสามารถให้ความรู้ที่ตรงกันกับโลกได้ เช่น แนวคิดเรื่องความรู้เกิดมาจากการร่วมมือ (collaborative Knowledge) ในงานของ ฟิลลิปป์ คิทเชอร์ (Philip Kitcher) [Kitcher, 1993] และงานของ อัลวิน โกลด์แมน (Alvin Goldman) [Goldman, 1999] เป็นต้นว่าจะสามารถนำมาใช้เป็นทางออกให้ความเป็นภววิสัยกับวิทยาศาสตร์ในฐานะความรู้เชิงสังคมได้หรือไม่